

конати обіцянки щодо постачання центральних держав хлібом і сировиною спричинила те, що німецьке і австро-угорське командування почало активно й безпосередньо втручатися у внутрішнє життя УНР. Наказ головнокомандувача німецькими військами генерала-фельдмаршала Г.Ейхгорна від 6 квітня 1918 у справі засіву полів, виданий без попереднього узгодження з українським урядом, був втручанням у внутрішні справи УНР, так само, як і наказ від 25 квітня щодо запровадження в Україні німецьких військово-польових судів. 23 квітня 1918 між УНР та Німеччиною і Австро-Угорщиною укладено господарський договір. Україна брала зобов'язання поставити центральним державам 60 млн пудів зерна, 400 млн штук яєць, значну кількість іншого продовольства й сировини. Зі свого боку, німецька і австро-угорська сторони мали постачати в Україну сільськогосподарські машини та паливо. В умовах присутності іноземних військ на території України такі відносини не могли бути рівноправні. Частину сировини й матеріальних цінностей німецькі і австро-угорські війська вивозили з України як військовою здобич.

Разом з тим А.–н.в.к. над українською територією став фактором у протидії великодержавницьким планам і соціально-економічним експериментам більшовиків в Україні. Німеччина, згідно з 4-ю ст. Брестського мирного договору РСФРР з державами Четверного Союзу 3 березня 1918, наклала на Росію примусові зобов'язання щодо визнання за Україною права на самовизначення, чинності влади УЦР, умов мирного договору УНР з центральними державами, укладення українсько-російського мирного договору, звільнення українських територій від формувань Червоної гвардії тощо.

29 квітня при безпосередній підтримці німецького командування здійснено державний переворот, наслідком якого стало усунення УЦР й проголошення Української Держави на чолі з П.Скоропадським. Вирішальним чинником і опорою існування нового режиму були німецькі та австро-угорські війська. З поразкою Німеччини у Першій світовій війні австро-німецькі війська були виведені з території України після листопада 1918. В результаті протигетьманського повстання 1918 влада в Україні перейшла до Директорії УНР.

Літ.: Дорошенко Д. Історія України. 1917-1923 рр. – Ужгород, 1930; Верстюк В.Ф. Українська Центральна Рада. – К., 1997.

О.І.Лупандін.

АВСТРО-УГОРЩИНА (Österreich-Ungarn; офіційно від 14.11.1868 - Österreichisch Ungarische Monarchie – Австро-Угорська монархія) – дуалістична (двоєдина) монархія на чолі з династією Габсбургів, імперія яких протягом більш ніж чотирьох століть була найбільш значною європейською державою. Утворилася 1867 в результаті перетворення адміністративно-територіальної структури Австрійської імперії на основі компромісної угоди між австрійськими і угорськими правлячими колами, що стала одним із

наслідків угорської революції 1848-49. Габсбурги прагнули використати це об'єднання сил для придушення національно-визвольного і демократичного руху в імперії, зокрема вимог незалежності для Угорщини. За конституцією 1867, що стала зразком для країн Центральної Європи, Австрійській імперії (Ціслейтанії) та Угорському королівству (Транслейтанії) – назви від р. Лейта, де проходив кордон між ними, – гарантувалося самоврядування. Вони визнавалися суверенними й рівноправними частинам монархії зі своїми окремими вищими законодавчими установами (парламентами та кабінетами міністрів), об'єднаною владою єдиного монарха – австрійського імператора і угорського короля (австрійський імператор з 1848 р. Франц Йосиф I (1830-1916) коронувався на угорський престол в червні 1867). А.-У. була другою за територією (676545 км²) і третьою за населенням (понад 51 млн. чол.) державою Європи, до складу якої, крім власне австрійських та угорських земель, Чехії, Моравії, Силезії, Гарцу, Далмації, Крайни, Істрії, Трієсту, Трансильванії, Хорватії, Славонії, Баната, Словаччини і порту Фіуме, входили й українські землі – Галичина і Буковина, що були підвладні Відню і репрезентовані у Державній імперській раді, та Угорська Русь (Закарпаття), підвладна Будапешту. Делегації парламентів Австрії та Угорщини здійснювали загальнодержавну законодавчу владу: засідання відбувалися по чергово у Відні та Будапешті. Виконавча влада в Австрії належала імператорові (цісару) і йому же як королю – в Угорщині, який керував через кабінети міністрів; а законодавча – рейхсратові (Імперській раді, що складалася з палат панів і депутатів) у Австрії та сеймові (складався з верхньої (магнатів) і нижньої (депутатів) палат) в Угорщині. Хорватія і Славонія мали окремий сейм, а Галичина та Чехія – обмежений автономний статус. А.-У. була багатонаціональною державою: серед її населення були представники близько 30 націй та народностей, найчисельніші з яких – німці (12 млн.), угорці (10 млн.), чехи (6,5 млн.), поляки (5 млн.), хорвати і серби (3,5 млн.), румуни (понад 2 млн.), словаки (2 млн.), словенці (понад 1 млн.). Українці (історична назва – русини) склали до 8% населення монархії (понад 4 млн.), в т.ч. понад 3,5 млн. галичан й буковинців - в Австрії, та близько 500 тис. закарпатців – в Угорщині. Феодальні пережитки, соціально-кастова нерівність, економічна експлуатація трудового люду, національне гноблення, передусім слов'янських народів, співіснували в імперії з загальними тенденціями демократичного розвитку й процесами консолідації на основі економічного прогресу, зміцнення соціальних зв'язків, урбанізації та культурної інтеграції, що прискорилися на межі ХІХ-ХХ ст. завдяки здійсненню широких реформ: запроваджено суд присяжних, загальну військову повинність, рівність віросповідань, загальне виборче право в Австрії з 1907 тощо. Українці, позбавлені, як й інші народи імперії, багатьох прав, все ж завдяки порівняно толерантному ставленню влади, досягли певних успіхів у своєму національно-культурному й соціально-економічному розвитку, зокрема в Галичині та Буковині (в Закарпатті вони зазнавали значних утисків з боку угорської влади, що проводила політику мадяризації). Під час Першої світової війни А.-У. – союзниця Німеччини (член т.зв. Четверного союзу, який протистояв Антанті) і разом з нею зазнала поразки, що прискорило падіння Габсбургів (останній з них – Карл I, правив з 1916) та розпад імперії

у 1918. На її території в результаті національно-демократичних революцій виникли самостійні держави – Австрія, Угорщина, Чехословаччина; частина земель А.-У. увійшла до складу Югославії, Румунії, Польщі. Українські землі, незважаючи на прагнення їх населення до суверенності і возз'єднання з Великою Україною, за договорами, розробленими переможними країнами Антанти на Паризькій мирній конференції 1919-1920, знову опинилися в складі чужих держав: Буковина – Румунії, Галичина – Польщі, Закарпаття – Чехословаччини.

Літ.: Трайнин И.П. Национальные противоречия в Австро-Венгрии и ее распад. – Москва; Ленинград, 1947; Писарев Ю.А. Освободительное движение югославских народов Австро-Венгрии. 1905-1914 гг. – Москва, 1969; Освободительное движение народов Австрийской империи. Период утверждения капитализма. – Москва, 1981; Балканы в конце XIX – начале XX ст. Очерки становления национальных государств и политической структуры в Юго-Восточной Европе. – Москва, 1991; Австро-Венгрия: опыт многонационального государства.- Москва, 1995; Австро-Венгрия: интеграционные процессы и национальная специфика. – Москва, 1997; Верига В. Нариси з історії України (кін.18 – поч. 20 ст.). – Л.,1996; Гренвилл Дж. История XX века. Люди. События. Факты / Пер. с англ. О.Суворов.- Москва, 1999; Попик С.Д. Українці в Австрії 1914-1918. Австрійська політика в українському питанні періоду Великої війни. – К.-Чернівці, 1999; Фісанов В.П. Програє суперництво (США та Австро-Угорщина у Центральній Європі в роки Першої світової війни). – Чернівці, 1999; Фрейдзон В.И. Нация до национального государства. Историко-социологический очерк Центральной Европы ХУІІІ – начала XX вв. – Дубна, 1999; Еріх Цюльнер. Історія Австрії / Пер. з нім. – Львів, 2001; Контлер Ласло. Історія Венгрії. Тисячеліття в центрі Європи / Пер. с англ. – М., 2002; А. Дж. П. Тейлор. Габсбурзька монархія 1809-1918. Історія Австрійської імперії та Австро-Угорщини. – Львів, 2002.

С.В.Віднянський.

АГЕНТСТВО США З МІЖНАРОДНОГО РОЗВИТКУ – урядова організація Сполучених Штатів Америки. Заснована 1961 для подання технічної і фінансової допомоги країнам світу. Свої заходи координує з іншими державними, а також громадськими і приватними установами США й відповідно з установами країн, які отримують допомогу. Від 1992 працює в Україні, де має місію з осідком у Києві. Займається розробкою програм, спрямованих на розвиток в українському суспільстві ринкової економіки, інститутів та механізмів політичних систем на засадах демократії та реформування соціальної сфери.

М.М.Варварцев.